

Η ΟΜΑΔΑ ΠΟΥ ΟΡΓΑΝΩΝΕΙ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Η ΕΛΕΝΗ ΠΑΠΑΛΕΞΙΟΥ ΜΙΛΑΕΙ ΓΙΑ ΤΟ ΠΟΛΥΜΕΣΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΠΑΡΑΣΤΑΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ «ΘΥΜΕΛΗ» ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΔΟΥΛΕΙΑ ΠΑΝΩ ΣΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΑΘΗΝΩΝ - ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΡΟΜΕΟ ΚΑΣΤΕΛΟΥΤΣΙ ΚΑΙ ΔΗΜΗΤΡΗ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

ΤΗΣ ΔΙΟΝΥΣΙΑΣ ΜΑΡΙΝΟΥ

Η τέχνη, σε όλες τις μορφές της, πάντα βρίσκει τρόπους να μιλήσει χωρίς λόγια. Ωστόσο για να την κατανοήσουμε πλήρως, πρέπει να την καταγράψουμε, να τη συλλαβίσουμε με τον πιο ακριβή τρόπο. Σε αυτό το σημείο έρχεται η «Θυμέλη», ένα καινοτόμο πολυμεσικό λεξικό ανοιχτής πρόσβασης για τις παραστατικές τέχνες, προϊόν του ερευνητικού έργου του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Με περισσότερα από 600 λήμματα να περιέχονται στις ηλεκτρονικές του σελίδες, το λεξικό φιλοδοξεί να καθιερώσει ένα κοινό και έγκυρο λεξιλόγιο για τις σκηνικές τέχνες μέσω του οποίου να επικοινωνήσουν όχι μόνο η επιστημονική και καλλιτεχνική κοινότητα αλλά και το ευρύτερο κοινό.

«Η ιδέα της δημιουργίας της “Θυμέλης” γεννήθηκε λόγω της ρευστότητας και της υβριδικότητας που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στο συγκεκριμένο επιστημονικό και καλλιτεχνικό πεδίο. Εξού και ο προβληματισμός για το πώς μπορούν να ονοματοδοτηθούν και να αναλυθούν τα σύγχρονα υβριδικά και πολυσημικά καλλιτεχνικά φαινόμενα. Οι παραστατικές τέχνες δεν είναι “αυτόνομες” τέχνες, “θέατρο, μουσική, χορός”, αλλά λειτουργούν σε μεταξύ τους ώσμωση, ενώ ενσωματώνουν πλήθος επιρροών από άλλες μορφές τέχνης, όπως οι εικαστικές τέχνες και ο κινηματογράφος, από ένα πλήθος επιστημονικών πεδίων, ενώ εγκολπώνονται μέσα και τεχνολογίες, ακόμα και τεχνολογίες αιχμής, όπως η εικονική πραγματικότητα, η ρομποτική ή και η τεχνητή νοημοσύνη. Για πρώτη φορά λοιπόν στον χώρο των παραστατικών τεχνών δημιουργείται ένα λεξικό που λαμβάνει υπόψη τη συνθετικότητα και την αλληλεπίδραση μεταξύ μορφών τέχνης, επιστημονικών πεδίων, μέσων και τεχνολογιών» αναφέρει στα «Πρόσωπα» η Ελενα Παπαλεξίου, αναπληρώτρια καθηγήτρια του Τμήματος Θεατρι-

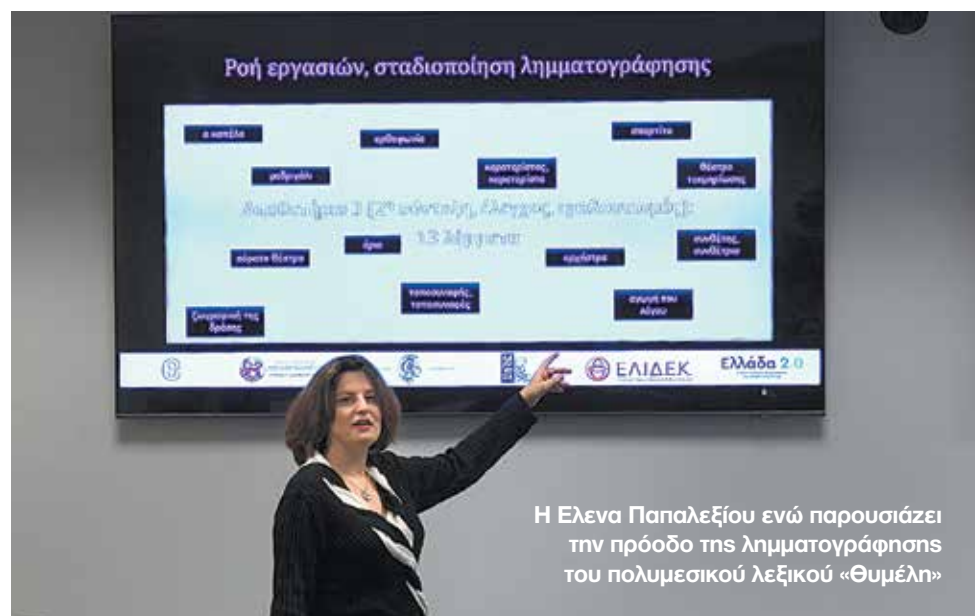
ΕΛΕΝΑ ΠΑΠΑΛΕΞΙΟΥ - THE GENESIS PROJECT

κών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου και επιστημονικώς υπεύθυνη του έργου.

Για τις ανάγκες του σπησίματος του λεξικού, η ομάδα της αναπληρώτριας καθηγήτριας συμπράττει με αντίστοιχες της Ακαδημίας Αθηνών, του Εθνικού Κέντρου Ερευνας Φυσικών Επιστημών «Δημόκριτος» και 12 ακόμα ακαδημαϊκών ιδρυμάτων, σε ένα σύνολο 80 ληματογράφων. Το πρότζεκτ καλύπτεται από πόρους του Ελληνικού Ιδρύματος Ερευνας και Καινοτομίας στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0» και χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης – NextGenerationEU. Με τη δουλειά τους καλούνται να αποσαφηνίσουν έννοιες όπως «περφόρμανς», «κάστινγκ» και «σάιτ σπεσίφικ» που μέχρι τώρα ήταν αγγλικοποιημένες και λανθασμένα αποδομένες στα ελληνικά, προσφέροντας ένα ενιαίο γλωσσικό πλαίσιο όρων. «Φιλοδοξούμε η “Θυμέλη” να εξαλείψει τη “Βαβέλ” που παρατηρείται στους όρους και στις έννοιες του πεδίου, αντιπροτείνοντας ένα δόκιμο, πιστοποιημένο και σαφές σύνολο ορολογίας. Θα προάγει την καλλιέργεια μιας κοινώς αποδεκτής γλώσσας, η οποία θα λειτουργήσει ως εργαλείο επικοινωνίας και ανάλυσης, αποθαρρύνοντας τη συχνή χρήση αυτούσιων ξένων όρων χωρίς επεξεργασία, αλλά και την καταφυγή σε περιγραφικές ή υποκειμενικές ερμηνείες, που κυριαρχούν τις τελευταίες δεκαετίες» επισημαίνει η Ελενα Παπαλεξίου.

ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 2025. Προκειμένου να παραχθεί μια βάση λημάτων πάνω στην οποία θα στηριζόταν το γενικότερο εγχείρημα, στο πρώτο στάδιο, μια μικρότερη επιτελική ομάδα δημιούργησε ένα προ-ληματολόγιο με βασικούς όρους των παραστατικών τεχνών και άλλους που προκαλούσαν σύγχυση κατά τη χρήση τους. Στη συνέχεια κάθε μέλος της ερευνητικής ομάδας πρότεινε όρους από τον δικό του επιστημονικό τομέα, εμπλουτίζοντας το λεξικό με όρους που σπάνια εμφανίζονται σε εγχειρίδια. Το κάθε λήμμα περνώντας από μια μεγάλη σειρά διαδοχικών ελέγχων καταλήγει στην Ομάδα Λεξικογραφικού, Ορολογικού και Οντολογικού Ελέγχου της Ακαδημίας Αθηνών για τελική έγκριση. Συνοδεύονται μάλιστα από πολυμέσα και κειμενικά παραδείγματα για την καλύτερη κατανόησή τους. Σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα, η «Θυμέλη» αναμένεται να βγει στον «αέρα» του Διαδικτύου στα τέλη του χρόνου με τα πρώτα εγκεκριμένα λήμματα ενώ θα ανανεώνεται διαρκώς το περιεχόμενό της. «Χάρη στον συνεργατικό της χαρακτήρα και την ψηφιακή της μορφή, έχει τη δυνατότητα να ανανεώνεται, να εμπλουτίζεται, να ανατροφοδοτείται και να επικαιροποιείται εις το διηνεκές. Επίσης, θα μπορεί να δεχθεί νέους όρους ή νέες συμμετοχές σε επίπεδο ληματογράφησης, αφού η φιλοσοφία της λειτουργίας του λεξικού είναι πληθοποριστική» υπογραμμίζει η υπεύθυνη του έργου.

Από τις πρόβες του «Μα» το 2023 στην Ελευσίνα, παράσταση που συμπεριλήφθηκε στο πρότζεκτ «Γένεσις» για το Αρχείο του Ρομέο Καστελούτσι

Η Ελενα Παπαλεξίου ενώ παρουσιάζει την πρόοδο της ληματογράφησης του πολυμεσικού λεξικού «Θυμέλη»

Αφίσα του Φεστιβάλ από το 1965 με έργο του Γιώργου Βακιρτζή και από το 2003 με το έργο «Πανσέληνος Ζ'» (1976) του Γιάννη Μόραλη

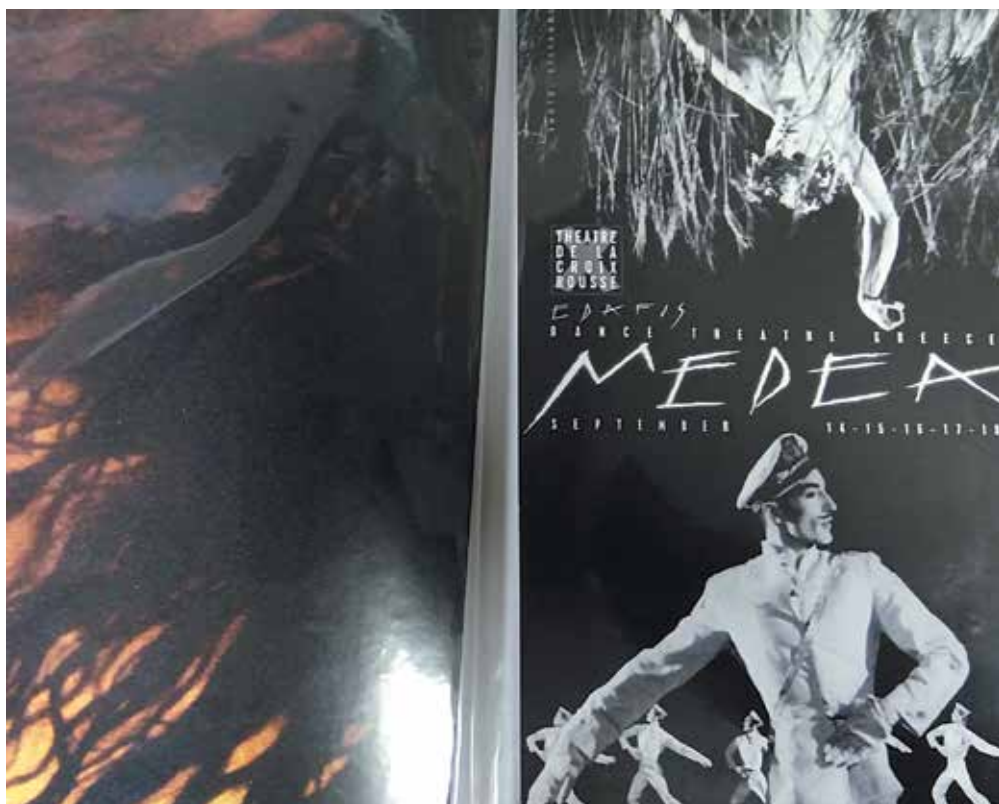

3.683 ΠΑΡΑΓΩΓΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΟΥ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΑΘΗΝΩΝ - ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Η προσπάθεια δημιουργίας της «Θυμέλης» θα μπορούσε να χαρακτηριστεί κομμάτι της ευρύτερης αποστολής της ομάδας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου να καταγράψει, να οργανώσει και να αναδείξει τον πλούτο των παραστατικών τεχνών. Κι αυτό γιατί παράλληλα με το λεξικό, οι ερευνητές εργάζονται πάνω και στην τεκμηρίωση του πολύτιμου αρχείου του Φεστιβάλ Αθηνών - Επιδαύρου. «Το έργο αυτό αποσκοπεί στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω της ανάδειξης του αρχείου ενός από τους σημαντικότερους διεθνείς καλλιτεχνικούς θεσμούς. Το αρχείο του Φεστιβάλ Αθηνών - Επιδαύρου αποτελεί έναν τεραστίου όγκου πολύτιμο θησαυρό που καταγράφει την ιστορία και την εξέλιξη του θεσμού, από την πρώτη χρονιά λειτουργίας του, το 1955, και για ένα μακρό διάστημα εβδομήντα περίπου ετών. Παρότι ένα μεγάλο μέρος του υλικού ήταν στην κατοχή του φορέα, ένα εξίσου μεγάλο ήταν διασκορπισμένο σε διάφορα σημεία, γεγονός που καθιστούσε δύσκολη την πρόσβαση και τη διαχείρισή του. Η συγκέντρωση, συμπλήρωση, οργάνωση και τεκμηρίωση αυτού του υλικού αποτέλεσε ένα ξεχωριστό έργο που ανέλαβε η ομάδα μας, ύστερα από δημόσια πρόσκληση και συμμετοχή σε ανοικτό διαγωνισμό», επισημαίνει η αναπληρώτρια καθηγήτρια, η οποία συνεργάστηκε για το συγκεκριμένο σχέδιο με ερευνήτριες, οι περισσότερες εξ αυτών πρώην φοιτήτριές της, τεκμηριώνοντας 3.683 παραγωγές και αντίστοιχο σε πλήθος φωτογραφικό, οπτικοακουστικό και έντυπο υλικό.

Σε έναν κόσμο όπου η μνήμη κινδυνεύει να χαθεί μέσα στην ταχύτητα της πληροφορίας, έργα τεκμηρίωσης και ψηφιοποίησης σαν αυτό που ανέλαβε το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου για το Φεστιβάλ αποκτούν ζωτική σημασία. «Η επιστημονική τεκμηρίωση του Φεστιβάλ Αθηνών - Επιδαύρου αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη διατήρηση και προβολή της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς του θεσμού. Μέσα από μία επιστημονική διαδικασία οργανωμένης καταγραφής, συμπλήρωσης, διόρθωσης και ψηφιοποίησης των τεκμηρίων και φυσικά με τη μετέπειτα διάθεσή τους στο ευρύ κοινό μέσω ψηφιακής πλατφόρμας, διασφαλίζεται ότι οι σημαντικές καλλιτεχνικές στιγμές θα παραμείνουν προσβάσιμες για τις επόμενες γενιές», δηλώνει η Ελενα Παπαλεξίου και δίνει ένα παράδειγμα του πλούτου που κλήθηκε να διαχειριστεί. «Οι ετήσιοι κατάλογοι, τα αναλυτικά ημερολόγια δηλαδή που αναφέρουν όλες τις προγραμματισμένες εκδηλώσεις και παραστάσεις, όπως είναι αυτονόητο, χρησιμεύουν ως πρωταρχικές πηγές αναφοράς για την τεκμηρίωση των παραγωγών. Παρουσιάζουν όμως και σημαντικό διεπιστημονικό ενδιαφέρον, καθώς περιέχουν σπάνια δεδομένα σχετικά με τις παραγωγές, όπως σκηνοθετικές σημειώσεις, συνεντεύξεις και φωτογραφίες, αλλά και πολυάριθμες διαφημίσεις που αποκαλύπτουν τις κυρίαρχες τάσεις και την αισθητική κάθε εποχής, μαζί με άλλες πληροφορίες που αντικατοπτρίζουν το ιστορικό, κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο. Γενικότερα η συγκεντρωτική μελέτη των καλλιτεχνικών προγραμμάτων

αποκαλύπτει πολλά αναφορικά με την κρατική πολιτιστική πολιτική, τις καλλιτεχνικές επιλογές που ενίοτε υπακούουν σε συγκεκριμένες πολιτικές, τη συχνότητα και σταθερότητα με την οποία εμφανίζονται πρόσωπα και σχήματα – ή και την παντελή απουσία τους! Οι αφίσες που διαφημίζουν τις ετήσιες εκδηλώσεις του Φεστιβάλ αποτελούν σημαντικό μέρος του αρχείου, καθώς συχνά αντικατοπτρίζουν την αισθητική και το ύφος κάθε χρονιάς. Οι περισσότερες αφίσες είναι δημιουργίες σημαντικών εικαστικών καλλιτεχνών και λειτουργούν ως ανεξάρτητα έργα τέχνης. Από την άλλη, οι φωτογραφίες καταγράφουν τις παραστάσεις, τις πρόβες, στιγμιότυπα από τα παρασκήνια και τις κοινωνικές εκδηλώσεις του Φεστιβάλ. Αποτελούν πολύτιμο εργαλείο για την ανασύνθεση της γενικότερης ατμόσφαιρας κάθε έτους. Το οπτικοακουστικό υλικό, το οποίο περιλαμβάνει βιντεοσκοπημένες παραγωγές και τρέιλερ, αποτελεί επίσης ιδιαίτερης αξίας μέρος της συλλογής, καθώς χάρη στο υλικό αυτό διατηρούνται όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένα σπάνια κειμήλια του παρελθόντος. Τέλος τα πολυάριθμα μικρότερα έντυπα κυρίως του ΕΟΤ, συχνά περιέχουν πληροφορίες για παράλληλες εκδηλώσεις και θυγατρικά φεστιβάλ που πραγματοποιήθηκαν την ίδια περίοδο σε όλη την Ελλάδα, παρέχοντας μια ευρεία επισκόπηση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων κάθε έτους».

Το πρόγραμμα της παράστασης «Μήδεια» του 1993 από το Αρχείο Δημήτρη Παπαϊωάννου

«ΓΕΝΕΣΙΣ» ΓΙΑ ΚΑΣΤΕΛΟΥΤΣΙ ΚΑΙ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

Η συστηματική ενασχόληση της Ελενας Παπαλεξίου και της ομάδας της με τη διαφύλαξη της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας έχει βαθιές ρίζες. Με τους συναδέλφους της ερευνήτες επί οκτώ χρόνια εργάστηκαν συστηματικά πάνω στο πρότζεκτ «Γένεσις» και το αρχείο του Ρομέο Καστελούτσι. Η πολύτιμη αυτή εμπειρία έθεσε το θεμέλιο για την επόμενη πρωτοβουλία τους που αφορούσε το αρχείο του Δημήτρη Παπαϊωάννου. «Το έργο “Γένεσις: Γενετική Ερευνα και Ψηφιακή Οπτικοποίηση στις Παραστατικές Τέχνες” αφορούσε την καταγραφή, μελέτη και ανάλυση της δημιουργικής διαδικασίας σε συνδυασμό με την αρχαιολογική έρευνα, της οποίας είχαμε την εμπειρία, έχοντας εργαστεί για το αρχείο του Ρομέο Καστελούτσι. Για την οργάνωση και ανάδειξη του ογκώδους και εξαιρετικά πολυδιάστατου αυτού αρχείου η ομάδα μας ταξίδεψε δεκάδες φορές στην Τσεχία και εργάστηκε αδιαλείπτως επί οκτώ έτη. Ήταν κατά κάποιον τρόπο το βάπτισμα του πυρός για μας, δηλαδή αποκτίσαμε ανεκτίμητη εμπειρία σε πολύ απαιτητικές συνθήκες εκτός έδρας. Επίσης κρίναμε αναγκαίο να τεκμηριωθεί και να ψηφιοποιηθεί ένα μέρος του αρχείου του Δημήτρη Παπαϊωάννου, το οποίο αφορά τα πρώτα χρόνια της δημιουργίας του. Με την υποστήριξη της δράσης “Ψηφιακός Πολιτισμός” υλοποιήσαμε το σκέλος αυτό και αναπτύξαμε μία βάση δεδομένων την οποία ο ίδιος θα αποφασίσει αν θα τροφοδοτήσει περαιτέρω και αν θα ανοίξει στο κοινό» λέει η αναπληρώτρια καθηγήτρια.

Στο πλαίσιο του έργου «Γένεσις», οι πλούσιες εικαστικές δημιουργίες των δύο σκηνοθετών έγιναν αντικείμενο μελετών ενώ συνδέθηκαν με πρωτότυπες ψηφιακές αφηγήσεις, απόρροια της οπτικοποίησης και τεκμηρίωσης των αρχαιολογικών τεκμηρίων. Επιπλέον, καταγράφηκαν δύο σημαντικές παραστάσεις τους, ο «Εγκάρσιος Προσανατολισμός» του Δημήτρη Παπαϊωάννου και το «Μα» του Ρομέο Καστελούτσι, μια παράσταση που παρουσιάστηκε στον αρχαιολογικό χώρο της Ελευσίνας, στο πλαίσιο της Ελευσίνας Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης 2023.

«Τον Αύγουστο του 2023 η ερευνητική μας ομάδα βρέθηκε στην Ελευσίνα, αντιμέτωπη με τη μαγνητική γοητεία του ιερού αυτού τόπου, αλλά και με τις δύστροπες, αντίξοες αντικειμενικές συνθήκες, όπως ο ανυπόφορος καύσωνας, οι ακατάπαυστοι εκκωφαντικοί θόρυβοι και οι πυρκαγιές που για μέρες αποτελούσαν τον μακάβριο μετωπικό φωτισμό των δοκιμών. Είχαμε επομένως την ευκαιρία να καταγράψουμε κάθε λεπτό δεκαπέντε εξαντλητικών ημερών εντατικών δοκιμών, δημιουργικού πυρετού, αμφιβολιών, ανατροπών, αναθεωρήσεων και ακάματου μόχθου. Το υλικό αυτό, σε οπτικοακουστική μορφή, αλλά και σε μορφή σημειώσεων, συνεντεύξεων, καθώς και ψηφιοποιημένων τετραδίων, αποκαλύπτει τη συνθετικότητα και τις κρυφές πτυχές της δημιουργίας σε όλα της τα στάδια, ακόμη και μετά την πρεμιέρα, δεδομένου ότι η παράσταση εξελισσόταν μέχρι και την τελευταία της επανάληψη» θυμάται η υπεύθυνος του έργου.

Κατά την εξέλιξή του το έργο «Γένεσις» δεν περιορίστηκε στην καταγραφή των καλλιτεχνικών στιγμών του Ρομέο Καστελούτσι αλλά μετατράπηκε σε ένα δυναμικό ερευνητικό εργαλείο το οποίο τελικά δείχνει να έχει διαδοθεί σε διεθνές επίπεδο. «Τα ερευνητικά αποτελέσματα που προέκυψαν έχουν συνεισφέρει στην ανάπτυξη μιας νέας μεθοδολογίας και έχουν προκαλέσει το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας του διεθνούς χώρου των παραστατικών τεχνών. Πολλά εξ αυτών επικοινωνούνται στο εξωτερικό μέσω διαλέξεων, συνεδρίων και μεταπτυχιακών μαθημάτων, ενώ αποτυπώνονται και σε δύο εν εξελίξει διδακτορικές διατριβές. Στα σημαντικά επιτεύγματα της εργασίας αυτής συγκαταλέγεται και το αφιερωμένο στον Δημήτρη Παπαϊωάννου τριήμερο επιστημονικό συνέδριο που οργανώσαμε στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών τον Ιανουάριο του 2023, με πλούσιες, σημαντικές συμμετοχές διακεκριμένων εκπροσώπων από τον χώρο της επιστήμης, του πνεύματος και της τέχνης, του οποίου τα Πρακτικά αναμένεται να εκδοθούν στους επόμενους μήνες» καταλήγει η Ελενα Παπαλεξίου.